

РОЗДІЛ VII. ПРОБЛЕМИ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

УДК 37(091)(430)

Артур Гобозашвілі

Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка

ORCID ID 0000-0002-0341-7077

DOI 10.24139/2312-5993/2023.08-09/235-245

ОСОБЛИВОСТІ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТРЕТЬОГО РЕЙХУ

Виявлено, що в період панування нацистів школа в структурі освіти та виховання зазнала деградації. Довгих 12 років німецька школа, яка до приходу Гітлера була еталоною в усьому світі, перетворилася на засіб пропаганди ненависті та ксенофобії. Встановлено, Гітлер вважав, що учень зможе досягти успіху в майбутній професії і як особистість загалом, якщо він буде добре ідеологічно підготовленим. Для цього перевага в навчальному процесі надавалась не освіті, а нав'язуванню школярам нацистських переконань. Виявлено, що демократичні принципи в школі зберігалися в питанні доступності освіти для дітей різних соціальних верств населення. Водночас, наголошувалась важливість «расової чистоти» та недопущення змішання арійців з іншими расами навіть у стінах школи. У тоталітарному суспільстві, як показує практика, школа відіграє величезну роль, оскільки має створювати та постійно зміцнювати основу тоталітарної системи. Сама тоталітарна система передбачає через шкільну освіту створити «нову людину», не просто віддану або лояльну до режиму, а такою, що не мислить свого існування поза рамками тоталітарного ладу. Розглянуто уніфікацію шкіл, ідеологічний вплив на зміст шкільних програм та навчальних предметів, функціонування різних типів елітних шкіл, їх відмінність і подібність. Поставивши своєю головною метою розв'язання війни за світове панування, націонал-соціалізм із 1933 р. у сфері внутрішньої політики розпочинає моральну та психологічну підготовку до неї. Ця підготовка передбачала готовність німців не лише до участі в новій війні, а й до усвідомлення себе як «надлюдей». У цьому напрямі важливе значення відводилося виховним інститутам, зокрема й школі.

Ключові слова: школа, Гітлер, нацизм, освіта, пропаганда, ксенофобія, «Гітлерюгенд», расизм, «німецькі дитячі школи підвищеного рівня», уніфікація, «Наказ про новий порядок в середній школі», жіночі гімназії.

Постановка проблеми. Актуальність досліджуваної проблеми обумовлена змінами, які зараз відбуваються у світі. Історична помилка появи нацизму як явища та його впливу на шкільну освіту недостатньо вивчена. Школа, як невід'ємна частина Третього Рейху, цікавить нас першочергово, адже самі нацисти наголошували на необхідності нав'язування своєї ідеології з юного віку, коли особистість не сформована і може стати жертвою їхньої расової теорії. Проблеми, пов'язані з вивченням школи в структурі Третього Рейху, радянські історики майже не досліджували, адже їх наукове осмислення могло

привести до проведення відповідних паралелей зі шкільною освітою в СРСР. У час, коли наша держава бореться з ідейним наслідувачем як СРСР, так і Третього рейху, вважаємо за необхідне розглянути проблему школи в Німеччині в 1933–1945 роках, адже тема не втрачає своєї актуальності, а досліджень, які вивчають цю проблему, мало у вітчизняному педагогічному дискурсі.

Аналіз актуальних досліджень. У німецькій історіографії вивчення проблем розвитку педагогічних поглядів, зміна пріоритетів у виховній політиці, шкільній системі розпочалося одразу після закінчення Другої світової війни. Проте у працях істориків ще не було критичного аналізу джерел, адже багато з них ще були недоступні.

Починаючи з 60-х-70-х років ХХ століття, коли відбувається становлення нової німецької історичної науки, з'являються перші фундаментальні роботи, серед яких можна відзначити монографію західнонімецького історика Р. Айлерса «Націонал-соціалістична шкільна політика». На основі архівного матеріалу автор проаналізував стан шкільної політики в період націонал-соціалізму, а також виділив та охарактеризував періоди централізації школи у загальному процесі уніфікації освітньої системи. У 1968 р. виходить дослідження І. Ерхардта «Виховна думка та виховна практика при націонал-соціалізмі». Автор докладно розглядає ідеологічний зміст виховання у Німеччині в 1933–1945 рр. У 1970 р. виходить ще одна фундаментальна праця, що розглядає ті ж питання – «Виховання та виховна теорія в націонал-соціалістичній диктатурі» К. Лінгельбаха. У своєму дослідженні автор розбирає не тільки суть різних підходів націонал-соціалістичних педагогів, а й функції різних структур, задіяних у вихованні німецької молоді.

Школу в структурі Третього Рейху досліджував Е. Нюссен (Нюссен, 1987) у праці «Школа за націонал-соціалізму», у якій він розкриває функції школи в Німеччині. В основу своєї роботи він поклав аналіз ідеології націонал-соціалізму, компонентами якої були вождизм, мілітаризм та расова теорія. Ці складові, на думку історика, були визначальними у шкільному навчанні учнів. Вихованню дітей у школах Німеччини в дусі нацизму присвячена робота Х. Лангера (Лангер, 1987).

Починаючи з 1990-х років, погляд німецьких дослідників, які вивчають шкільну освіту Німеччини в період влади Гітлера, суттєво розширився та ускладнився.

Історик та журналіст Гвідо Кнопп (Кнопп, 2002) у своїй фундаментальній праці «Діти Гітлера» приводить свідчення більше тисячі колишніх учнів періоду 1933–1945 років. На основі свідчень представників «втраченого покоління» автор відтворює всебічну картину суспільного та політичного життя Німеччини часів Третього рейху.

Мета статті – розкрити особливості шкільної освіти та виховання в структурі Третього рейху.

Методи дослідження – термінологічний аналіз, систематизація наукових джерел, узагальнення даних.

Виклад основного матеріалу. Школа, як будь-який громадський інститут, відображає стан, у якому знаходиться суспільство. Як найкраще це твердження можна перевірити на прикладі шкіл у Німеччині. До 1914 р. шкільна освіта відповідала мілітаристському духу Другого рейху: головним було пасивне засвоєння учнями навчального матеріалу; вчителі суворо слідували навчальним планам; у школі панувала військова дисципліна. Тільки перед Першою світовою війною під впливом молодіжного руху, який до цього часу став особливо активним, у школі почалися зміни. Саме молодіжний рух допоміг багато в чому гуманізувати школу, залучити до справ школи батьків, що сприяло організації численних гуртків за інтересами – театральних, співочих, туристичних та спортивних.

Післявоєнний період ознаменував собою початок відродження молодіжного руху, який занепав під час війни, молодь активно долучалася до нього, бажаючи брати активну участь у суспільному житті. Прогресивні німецькі педагоги міжвоєнного періоду, такі як Людвіг Гурліт, вважали, що молодь сама повинна бути активною складовою виховного процесу.

Під впливом молодіжної активності у Веймарській республіці була спроба реформувати німецьку шкільну систему. Ці прогресивні зміни були припинені нацистами, які прагнули зробити школу одним із інструментів утвердження свого панування. Встановлення нацистського керівництва в шкільній освіті сформулював глава Гітлерюгенду Бальдур Ширах: «Для нас почуття означають більше, ніж розум. Робочий хлопчина, серце якого відкрито фюреру, важливіший для Німеччини, ніж високоосвічений естет, який з допомогою розумових висновків прагне подолати будь-який спонтанний душевний порив» (Nyssen, 1979, с. 100–101). Саме тому ми вже можемо зробити певні висновки щодо ставлення нацистів до освіти. Ще більш категорично поставив нове

завдання шкільній освіті президент німецької Спілки бібліотекарів Шустер: «Цінність людини в нацистській державі становить не те, чи читала вона Канта, чи розуміє Шпенглера, чи володіє мовою та знанням в літературі, чи знайома з великими витворами мистецтва та поезії. З нацистською революцією назавжди йде у минуле царство освіти, і на його місце разом із новим світоглядом приходить ідеал виховання» (Lingelbach, 1970, с. 141). В обох випадках наголошується на важливості «правильного» виховання та на меншовартості освіти як такої.

Ще в «Майн кампф» Гітлер писав, що «німецька система освіти до війни була дуже слабкою та орієнтованою переважно на змістовну сторону навчання, а не на вміння. Ще менше значення надавалося зміцненню характеру, вихованню в дітей відповідальності та рішучості. Результатом стала поява не сильної і рішучої людини, а пристосуванця-всезнайки: таку славу мали німці в Європі до війни... Наслідком слабкості виховання була боягузливість перед відповідальністю і нерішучість у подоланні проблем, які ставило життя» (Maschmann, 1964, с. 122).

У своїй «Другій книзі» Гітлер ще категоричніше наголошує на важливості заняттям фізкультурою та спортом, наголошує на необхідності збільшення уроків фізкультури, потім, на його думку, слідувало виховання в дитині «характеру та волі», і лише після цього можна було «накачувати в голови молоді абстрактні знання». У близькому колі Гітлер наголошував навіть на необхідності відновлення практики фізичних покарань, якої вже давно не існувало. Усі свої ідеологічні забаганки нацисти активно відтворювали в шкільній освіті.

Загальна схема народної освіти у Третньому Рейху порівняно з Веймарською республікою не зазнала змін: початкова школа (Volksschule) – чотири роки, а для обдарованих дітей – три роки. Перший клас носив червоні кашкети, другий – темно-блакитні, третій – помаранчеві; потім нацисти це скасували, щоб ліквідувати нерівність між дітьми за класами, а також між дітьми, які продовжують ходити до середньої школи, і дітьми, що навчалися в гімназіях. Потім п'ять років середньої школи (діти з 12 до 17 років); цей ступінь залишався переважно політехнічним – класична гімназія хоч і зберігалася, але навчатися в ній могло лише вузьке коло учнів. Гімназія з часом стала менш привабливою через переважно гуманітарну орієнтацію і незначну – порівняно з політехнічною школою – увагу до точних наук. У школах із роздільним навчанням схема навчання за роками була

такою самою, але в останні три роки навчання між цими школами з'являлася значна різниця у навчальній програмі.

Законом від 25 лютого 1933 р. нацистський уряд ліквідував загальні середні школи (Sammelschulen). Ці школи відрізнялися від звичайних народних шкіл (Volksschule) відсутністю релігійної складової в освіті та вихованні. У Дюссельдорфі, наприклад, розпуск світських шкіл почав здійснюватися з 9 вересня 1933 і торкнувся 11 шкіл з 1459 учнями. З цих дітей до євангелічних шкіл було визначено 70,5 %, а до католицьких – 27,8 % дітей. З 37 учителів, які працювали у світських школах Дюссельдорфа, 2 пішли на пенсію і 2 вчительки були звільнені без відшкодування. Повне реформування шкільної освіти у Німеччині завершилося в 1937 р. – це також видно з прикладу Дюссельдорфа: до 1937 р. у місті існувало 70 різних форм шкільного навчання, а з 1937 р. це різноманіття було зведено до двох форм. У Дюссельдорфі було 8 типів шкіл, а стало 2. З гуманітарних гімназій залишилися лише дві, інші були переведені в статус «німецької дитячої школи підвищеного рівня» (höheren deutschen Knabenschule), де англійську мову починали вивчати в шостому класі.

Зазнало змін і шкільне самоврядування. Слідуючи тезі, що «діти повинні керувати дітьми», нацисти ліквідували батьківські комітети, а їх функції почали виконувати лідери Гітлерюгенду, яких призначав директор школи.

Законом від 26 березня 1935 р. рада школи (Schuldeputation), що встановлювала та затверджувала внутрішній розпорядок, була розпущена, а всі її повноваження було передано дорадчій раді, що складалася з двох представників від учителів, трьох членів опікунської ради, директора, представника Гітлерюгенду, а також по одному представнику від різних віросповідань. Батьки у цьому органі не мали права голосу (Assel, 1969, с. 150). Державний апарат все активніше намагався втручатися у відносини батьків і дітей, тоталітарна машина намагалася розірвати ці встановлені природою взаємини та нав'язати нову модель суспільних стосунків, у яких для кожної дитини головним у житті буде вірність фюреру та партії, батьки ж у цьому конструкті займали місце надавачів житла дітям до їхнього повноліття. В ідеології націонал-соціалізму для чоловіків і жінок виділялося два архетипи – воїн та мати. Кожен чоловік повинен прагнути померти на війні за свого фюрера, а жінка повинна забезпечувати цього фюрера новими солдатами. Тому не дивно, що в «Наказі про новий порядок середньої

школи» наголошувалося про необхідність роздільного навчання хлопців і дівчат. Щоправда, до початку Другої світової війни ще подекуди зберігалися змішані школи.

Значних змін у душі націонал-соціалізму зазнала жіноча освіта: нацисти відкидали необхідність підготовки науковців із жіночого середовища, їм потрібні були домогосподарки, медсестри. Жіноча гімназійна освіта почала згортатися, це видно на прикладі того ж Дюссельдорфа: з 65 жіночих класів (1932 р.) до 1935 р. залишилося лише 49 – відповідно, кількість дівчат, які відвідували старші класи, скоротилася в ці роки з 1574 до 1188.

Поряд із звичайною школою нацистами були започатковані елітні школи НАПОЛУ (NAPOLA – Nationalpolitische Lehranstalten) – націонал-політичні навчальні заклади, у яких готували майбутніх чиновників та генералів нацистської держави. Перші три НАПОЛ виникли вже в 1933 р., в них навчалися 10–18-річні хлопці. До 1935 р. виникло ще 12 НАПОЛ. Вони були започатковані як повні середні школи (höheren Schulen), частково як гуманітарні гімназії, і готували для вступу до університету; це були інтернати, збудовані за зразком пруських кадетських училищ. Поряд з інтенсивним військово-політичним навчанням (щороку кадетів відправляли на військові маневри), учні кілька місяців мали відпрацювати на заводах, шахтах та селі. Відповідальним за НАПОЛ був інспектор, генерал СС Август Хайсмайер. Девізом НАПОЛУ були слова «Glauben, Gehorchen, Kampfen» (вірити, слухатися, боротися). Вони мали стати німецькою відповіддю на Гарвард і Кембридж, але насправді були не більше ніж навчальними центрами для вірних лінії партії. Величезне значення надавалося спорту як важливому елементу расової теорії. Школа розпочинала своє реформування з прицілом на воєнне майбутнє. Школи НАПОЛА мали прекрасну матеріальну базу – стайні, парк мотоциклів, автомобілів, аеродроми з планерами тощо. Під час війни Гітлер погодився на пропозицію Гімлера створити дві школи НАПОЛУ в Голландії з однією третиною учнів-голландців і двома третинами німців, причому заключну частину курсу голландці мали пройти у Німеччині; аналогічні школи Гімлер планував створити і в Норвегії. Понад 17000 юнаків пройшло навчання у цих школах (Дем'яненко, 2001, с 38–39).

Ті самі завдання стояли перед учнями інших елітних шкіл, створених нацистським режимом. Міністр праці Роберт Лей та вождь Гітлерюгенда Бальдур фон Ширах у 1937 році відкрили школи Адольфа Гітлера – АГШ (Adolf Hitler-Schulen). Обидва ставилися з

недовірою до націонал-політичних інтернатів, оскільки не мали на них жодного впливу. У школах Адольфа Гітлера все мало бути зовсім інакше. Ці школи контролювала Націонал-соціалістична робітничка партія Німеччини, яка прагнула виховати в них майбутніх політичних керівників. В АГШ основна увага була звернена на політичне виховання, а інтелектуальним розвитком зовсім нехтували. В АГШ на заняттях учні поводитися вільно; вчителі, на відміну від звичайних німецьких шкіл, були не вищими, недосяжними особистостями, але швидше старшими товаришами і друзями юнаків. Оцінки не виставлялися, але наприкінці кожного року влаштовувалися нацистські «показові виступи» (Бронніков, 2013, с. 100–102).

Навіть за визнанням партійних інстанцій, АГШ не досягли академічного рівня нормальної школи. На початок війни таких шкіл було 10, і вони конкурували з НАПОЛУ.

Німецький історик та журналіст Гвідо Кнопп зазначає, що елітні школи не були такими по своїй суті. У своїй праці «Діти Гітлера» він наводить такий приклад: «Клаус Гейє, який лише кілька місяців пробув у школі Адольфа Гітлера в Зонтхофені, попросив своїх батьків забрати його з інтернату, муштра у стінах якого стала для нього нестерпною... Клаус знову став ходити до звичайної школи і з подивом виявив прогалини у своїх знаннях. Чи винні у цьому вихователі? У школах Адольфа Гітлера працювали досить молоді люди, які не досягли тридцятирічного віку. Як правило, вони були вихідцями із Гітлерюгенда».Тобто вся елітність цих шкіл полягала в безкінечній муштрі, не даючи при цьому реальних або навіть поглиблених знань у якійсь конкретній темі.

Формально всі ці зміни були неможливі без їх провідника, яким був оберштурмбанфюрер СС Бернгард Руст, який став міністром науки, освіти та народної культури. Фігура в історії прямо кажучи одіозна, щоправда, як і всі нацистські бонзи. У роки Веймарської республіки Бернгард Руст, шкільний вчитель, був звільнений зі служби через психічні відхилення. Під патронажем Руста відбувалась уніфікація вчителів, виправлення навчальних планів; світоглядне обдурювання школярів стало загальним явищем. Нацистські методисти примудрялися використовувати у політичних цілях навіть математичні завдання. Так, у «Збірнику задач з математики» (1935 р.) у завданні 58 говорилося, що у будівництві автобанів у жовтні 1934 р. на 50-ти майданчиках було зайнято 7 тис. людей. Потрібно було обчислити: А – скільки людей

працювало на кожному будівництві; Б – скільки всього людей отримало роботу та хліб, якщо врахувати, що ще стільки ж людей було зайнято на поставках будівельних матеріалів? У задачі 68 говорилося: народжуваність у містах Німеччини становить 58 %, середніх містах – 69 %, сільській місцевості – 113 %. У загальній кількості населення Німеччини на великі міста припадає 30,4 % населення, на середні міста – 36,3 %, на сільську місцевість – 33 %. Потрібно: зобразити графічно картину зростання населення різних частин країни як трьох прямокутників, потім з'єднати вершини трикутника, що дасть уявлення динаміки зростання. У завданні 97 говорилося: щоденне утримання душевнохворої людини коштує 4 рейхсмарки, людини з інвалідністю – 5,50, злочинець у в'язниці коштує державі 3,5. У той же час чиновник заробляє в день 4 рейхсмарки, службовець – 3,50, чорноробочий – 2. У Німеччині приблизно 300 тис. людей з інвалідністю, душевнохворих тощо. Потрібно дізнатися, скільки грошей на рік знадобиться країні, щоб утримувати таку кількість не зайнятих у виробництві людей (Салата, 2015, с. 99–104).

Велику роль грала фіксація нацистських функціонерів від освіти на фізичному вихованні дітей. Нацистські методисти були переконані, що в довоєнній Німеччині та в період Веймарської республіки, як у жодній іншій країні, виховання було зосереджено на знанні, а не на діяльності, що не виховувало характер людини. Головною ціннісною настановою нацистських шкільних методистів та теоретиків було ігнорування змістовної частини освіти та висування на перший план фізичного виховання, трудового виховання та навчання, допризовної підготовки, виховання ідеологічної активності. Головними і опорними установками в процесі нацистського виховання були свідомо культивовані антиплюралізм, антираціоналізм (який характерний для всіх фашистських ідеологій, а для німецького нацизму особливо), колективізм. Класичний набір тоталітарних цінностей.

У своїй роботі ми наголошуємо на всій абсурдності та жахливості нацистського режиму в шкільній освіті, та бажаючи бути об'єктивними, необхідно наголосити, що Третій рейх проіснував 12 років. Вплив націонал-соціалізму на освіту не встиг остаточно укорінитися, як, наприклад, більшовицька тоталітарна ідеологія, яка отруювала своєю догматикою не одне покоління майже 70 років. Тому не слід переоцінювати вплив нацистської ідеології на школу, до того ж тиск на школу був не однаково сильним. Хоча нацисти й перетворили

федеративну Німеччину в унітарну імперію, певна внутрішня автономність деякий час зберігалася. Міста колишньої Ганзи, наприклад, традиційно відрізнялися від усієї Німеччини прогресивною шкільною освітою, коли директори шкіл обиралися колегією вчителів певний термін, а батьківські комітети брали участь в управлінні школою. Нацисти не змогли відразу покінчити з прогресивними ліберальними засадами, для цього їм знадобилося чимало часу.

Цікавими для нас є спогади тодішніх учнів. Один з них – Ганс Змарзлик – згадує, що впливу нацистської ідеології в школі часто не було помітно, наприклад коли директор школи (переконаний нацист) дорікнув Змарзлику в тому, що він, будучи членом Гітлерюгенду, ходить на уроки закону божого, хлопчик відповів, що хоче залишитися віруючим католиком. Директор похвалив школяра і сказав, що кожна людина повинна мати власні переконання і не відступати від них під тиском обставин (Кнорр, 2002, с. 233). Про расове вчення у школі особливо не поширювалися, лише на уроці біології описували різні расові типи; деякий час у класі було модно заздрити «нордичним типам», але Змарзлик заспокоював себе тим, що «східно-балтійський расовий тип», до якого він сам відносився, має, за словами педагога, «здатність до мов та музичності».

Іноді самі учні прагнули знайти якусь вигоду в системі, в якій їм доводилося існувати. Так, тодішній учень Дресслер згадує, що він та його друзі-гімназисти, змучені латиною та грецькою, не готували уроки, мотивуючи це зайнятістю громадською роботою у Гітлерюгенді. На незадоволеного їх пропусками уроків та хронічною неуспішністю вчителя вони вирішили дискредитувати через партійні інстанції. У результаті їм вдалося позбутися занять, а вчителя звільнили. Гітлерюгенд претендувала на роль вихователя молоді – для цього їй було виділено суботу. Потім були різні кампанії, збори і мітинги – через них сталося випадання 25–30 % навчального часу: внаслідок цього навчальний рік – за підрахунками вчителів Дюссельдорфа – становив максимум 30 тижнів (Култаєва, 2018, с. 70).

Висновки. Отже, на підставі проведеного дослідження можна дійти висновку про те, що школа у структурі нацистської диктатури відігравала другорядну роль. Більше значення в структурі Третього рейху відігравала молодіжна організація Гітлерюгенд. Попри своє активне втручання в освітню галузь, нацисти не змогли її остаточно знищити, дійсно, певне падіння рівня знань було безперечним, але не більше.

Навіть до 1937 р. кількість специфічних, «нацистських» занять була щонайменше вдвоє меншою ніж уроків зі звичайних предметів. Структурно шкільна освіта не змінилася з часу Веймарської республіки, але за 12 років свого існування тиск на школу посилювався, і проіснуй нацизм більше часу, його ідеологія укорінилася б у шкільну освіту більш структурно.

Перспективи подальших наукових розвідок. Предметом подальших наукових розвідок може бути дослідження подібності шкільної освіти в Німеччині та СРСР.

ЛІТЕРАТУРА

- Култаєва, М. (2018). Філософія освіти і виховання Третього рейху: витоки, політико-ідеологічні контексти та концептуальні конструкти. *Філософія освіти*, 1 (22), 70 (Kultayeva, M. (2018). Philosophy of Education and Upbringing of the Third Reich: Origins, Political and Ideological Contexts and Conceptual Constructs. *Philosophy of Education*, 1 (22), 70).
- Салата, О. О. (2015). Діяльність Міністерства народної освіти і пропаганди Німеччини в системі нацистської ідеології в 1933–1941 рр. *Гілея*, 99, 99–104 (Salata, O. O. (2015). Activities of the Ministry of Public Education and Propaganda of Germany in the System of Nazi Ideology in 1933–1941. *Hileia*, 99, 99–104).
- Бронніков, В. Д., Приймак, О. В. (2013). Вплив політичної кон'юнктури на освіту і науку в Німеччині 1933–1945 рр. *Грані*, 1, 100–102 (Bronnikov, V. D., Priymak, O. V. (2013). Influence of the Political Situation on Education and Science in Germany in 1933–1945. *Hrani*, 1, 100–102).
- Дем'яненко, Б. (2001). Освіта та виховання в умовах тоталітаризму. *Нова політика*, 3, 38–39 (Demyanenko, B. (2001). Education and Upbringing in the Conditions of Totalitarianism. *New Policy*, 3, 38–39).
- Knopp, Guido (2002). *Hitler's Children*. Hardcover – Import. Sutton Publishing; First Edition.
- Assel, Hans-Günther (1969). *Die Perversion der politischen Pädagogik im Nationalsozialismus*. München: Ehrenwirth.
- Lingelbach, Karl Christoph (1970). *Erziehung und Erziehungstheorien im nationalsozialistischen Deutschland: Ursprünge und Wandlungen der 1933–1945 in Deutschland vorherrschenden erziehungstheoretischen Strömungen; ihre politischen Funktionen und ihr Verhältnis zur außerschulischen Erziehungspraxis des «Dritten Reiches»*. Weinheim: Beltz.
- Maschmann, Melita (1964). *Fazit: kein Rechtfertigungsversuch. Mit e. Vorw. von Ida Friederike Goerres. 5. Aufl.* Stuttgart: Dt. Verl.-Anst.
- Nyssen, Elke (1979). *Schule im Nationalsozialismus*. Heidelberg: Quelle & Meyer, 100–101.

SUMMARY

Hobozashvili Artur. Features of School Education of the Third Reich.

The relevance of the problem under study is due to the world's civilizational globalization changes in the field of education. Having set as its main goal the unleashing of a war for world domination, National Socialism began from 1933 in the field of internal policy to make moral and psychological preparations for it. This preparation presupposed

the readiness of Germans not only to participate in the new war, but also to realize themselves as «new world masters» and «superhumans». In this direction, the predominant role was given to the institutions of education, including the school.

The object of research of this work is the school policy of National Socialism in Germany in the specified period. The author considers the following issues: the formation of the ideological basis, the search for ways of its realization, the unification of schools, the creation and functioning of the National Socialist Teachers' Union (NSBL) and the liquidation of other teachers' associations, the ideological influence on the content of school programs and subjects, the functioning of different types of elite educational institutions – the difference and similarities between them, the influence on school policy of various state and party structures, the «struggle of competences» for control over school policy.

Methodological and theoretical principles of the work are based on the fact that German fascism is the brightest socio-political phenomenon of the XX century, which is integral, easily recognizable, had an important impact on the course of historical development of the whole world. Based on this, it has a number of properties that have polar characteristics, that is, positive and negative. The first ones make this phenomenon socially attractive, others discredit it and lead to its demise. The domestic historiography, which was formed in the vein of the Soviet Marxist formation theory, studied only the negative, destructive, sides of fascism, which led to a certain disproportion. Taking into account that National Socialism required not only the destruction and expulsion of elements of cultural and social life alien to it, but also the reproduction of its own cultural values, the study of the mechanisms of the fascist regime's impact on the socio-cultural sphere of German society is of particular importance for understanding both National Socialism itself and its ideological features.

In the case of the chosen topic, it is hardly possible to limit oneself to any one chosen method. Given that the work should be based on the principles of objectivity and scientific accuracy, a combination of different research methods is required. In this regard, the need to refer to the principles of historicism is obvious. The author applied a comprehensive method of analyzing documentary materials on the problem of the formation of school policy of German National Socialism. At the same time, cause-and-effect relationships in the sequence of events and their concrete-historical interpretation were established. The methods of mathematical statistics were used to examine individual aspects of school policy.

The historical mistake of the emergence of Nazism as a phenomenon and its impact on school education has not been sufficiently studied. The school, as an integral part of the Third Reich, is of primary interest to us, because the Nazis themselves emphasized the need to impose their ideology from a very young age, when the personality is not formed and can fall victim to their racial theory. Soviet historians have hardly studied the problems associated with the study of schooling in the structure of the Third Reich, because their scientific comprehension could lead to relevant parallels with school education in the USSR. At a time when our state is struggling with the ideological imitators of both the USSR and the Third Reich, we consider it necessary to consider the problem of schools in Germany in 1933–1945, because the topic does not lose its relevance, and there are few studies that examine this problem in the national pedagogical discourse.

Key words: *school, Hitler, Nazism, education, propaganda, xenophobia, Hitler Youth, racism, «German children's schools of advanced level», unification, «Order for a New Order in Secondary Schools», women's gymnasiums.*